

Διαπολιτισμικές διαφορές στις προσδοκίες των μητέρων όσον αφορά την ανάπτυξη των παιδιών τους: μια μετα-ανάλυση

*Αικατερίνα Κορνηλάκη, Γρηγόρης Χλουβεράκης,
Παγώνα Κωστοπούλου*

Εισαγωγή

Οι κοινωνικο-πολιτισμικές θεωρίες ανάπτυξης τόνισαν ιδιαίτερα το ρόλο του κοινωνικού, πολιτισμικού και ιστορικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο το παιδί μεγαλώνει και με το οποίο βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση. Στα πλαίσια αυτών των θεωριών και υπό την επίδραση των ευρημάτων της ανθρωπολογίας (Whiting & Whiting, 1975. Whiting & Edwards, 1988), η ψυχολογία βγήκε από την Ευρω-Αμερικανική εσωστρέφειά της και έστρεψε το ενδιαφέρον της στους παράγοντες εκείνους, που ενδέχεται να επηρεάζουν και να διαφοροποιούν την ανάπτυξη των παιδιών από το ένα πολιτισμικό περιβάλλον στο άλλο.

Είναι πλέον βέβαιο ότι δεν μιλούμε για *μία* ανάπτυξη, αφού τα περιβάλλοντα μέσα στα οποία μεγαλώνουν τα παιδιά ποικίλλουν (Das Gupta, 1994: 2-4). Το κάθε κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον θέτει διαφορετικούς στόχους και έχει διαφορετικές προσδοκίες για τα μέλη του. Υπάρχουν διαφορές στο είδος των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων που ενθαρρύνουν, αλλά και στο βαθμό και την ηλικία που αναμένουν τα μέλη τους να τις αναπτύξουν (Ninio, 1988. Yang & Cobb, 1995). Οι γονείς, ως φορείς κοινωνικοποίησης, θα προσπαθήσουν να εμφυσήσουν στα παιδιά τους τις προσδοκίες τους, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό αντανακλούν τις προσδοκίες που θέτει το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο LeVine (1988: 4), αν και οι γονείς σε όλο τον κόσμο θέλουν τα ίδια πράγματα για τα παιδιά τους – υγεία, οικονομική ευχέρεια, μετάδοση κοινωνικών αξιών – υπάρχει διαφορά στο τι θέλουν από τα παιδιά τους.

Η μελέτη αυτή εξετάζει το τι θέλουν οι γονείς από τα παιδιά. Ειδικότερα, μελετάται το *πότε* οι γονείς προσδοκούν τα παιδιά τους να εμφανίσουν μια σειρά δεξιοτήτων και μορφών συμπεριφοράς. Ο χρόνος, που το παιδί καλείται να αποκτήσει μια δεξιότητα ή μορφή συμπεριφοράς, θεωρείται σημαντικός και ενδεικτικός της ομαλής ή μη ανάπτυξής του (Woodhead, 1995: 47). Για πολλές δεξιότητες, το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο προσδοκάται η ανάπτυξή τους, καθορίζεται με ποικίλα κριτήρια, που αντανακλούν τις νόρμες και τις ανάγκες κάθε κοινωνίας, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των γονέων με τους οποίους μεγαλώνει το παιδί (Hess, Kashiwagi, Azuma, Price & Dickson, 1980: 260). Για παράδειγμα, στις κοινωνίες δυτικού τύπου το παιδί μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει στις δύο πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Απόκλιση από το παραπάνω χρονικό πλαίσιο θα έχει ως συνέπεια τον στιγματισμό του παιδιού και την παραπομπή του σε σχολείο ειδικού τύπου, ενέργειες που αναμένεται να επηρεάσουν την ανάπτυξή του και να τραυματίσουν την αυτοεικόνα

του. Αν, όμως, το ίδιο παιδί ζούσε σε μια κοινωνία με διαφορετικά χρονικά πλαίσια ανάπτυξης της γραφής και ανάγνωσης ή σε μια κοινωνία που οι δεξιότητες αυτές δεν ήταν καν απαραίτητες, τότε η ανάπτυξή του θα ήταν ενδεχομένως πολύ διαφορετική.

Οι στάσεις και οι προσδοκίες των γονέων θα επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό το τι, πότε και πώς θα μάθει κάτι το παιδί. Οι γονείς θα είναι και οι πρώτοι αξιολογητές της ανάπτυξής του. Θα κατευθύνουν την ανάπτυξή του στις επιθυμητές νόρμες και θα ζητήσουν την παρέμβαση ειδικών όταν υπάρχει κάποια απόκλιση. Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι προσδοκίες των γονέων θα επηρεάσουν σημαντικά τη συμπεριφορά τους. Για παράδειγμα, έχει βρεθεί ότι οι γονικές προσδοκίες σχετίζονται σημαντικά με την επίδοση των παιδιών (Hirsjarvi & Perala-Littunen, 2001: 99). Η μελέτη του Clarke το 1983 (Morris, 1992: 104-106) έδειξε ότι Αφροαμερικανοί μαθητές με υψηλή σχολική επίδοση είχαν γονείς με θετική στάση για το σχολείο και υψηλές προσδοκίες για τη σχολική πρόοδο των παιδιών τους.

Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν πρώτον να εξετάσει τις προσδοκίες των ελληνίδων μητέρων όσον αφορά το χρόνο κατά τον οποίο περιμένουν τα παιδιά τους να εμφανίσουν κάποιες δεξιότητες και μορφές συμπεριφοράς. Ειδικότερα, εξετάσαμε τις προσδοκίες των μητέρων σε θέματα που αφορούν τη συναισθηματική τους ωριμότητα, τις κοινωνικές και σχολικές τους δεξιότητες, τη λεκτική τους μαχητικότητα, την ανεξαρτησία, τη συμμόρφωση και τους τρόπους καλής συμπεριφοράς. Δεύτερον, θέλαμε να συγκρίνουμε τις προσδοκίες των ελληνίδων μητέρων με αυτές των μητέρων στις Η.Π.Α και την Ιαπωνία. Οι προσδοκίες των μητέρων στις Η.Π.Α. και Ιαπωνία μελετήθηκαν από τον Hess και τους συνεργάτες του (1980). Η έρευνά τους έδειξε ομοιότητες, αλλά και σημαντικές διαφορές που αντανακλούν τις διαφορετικές δομές και αντιλήψεις των δύο πολιτισμών. Η σύγκριση με την Ελλάδα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μια και λόγω της γεωγραφικής θέσης της έχει δεχθεί επιδράσεις από τους πολιτισμούς τόσο του δυτικού όσο και του ανατολικού κόσμου.

Μεθοδολογία

Υποκείμενα

Στη μελέτη έλαβαν μέρος 131 μητέρες, οι οποίες είχαν τουλάχιστον ένα παιδί ηλικίας κάτω των 5 ετών. Οι μητέρες αυτές προέρχονταν από μεσαία και εργατικά κοινωνικά στρώματα της πόλης του Ρεθύμνου.

Σχεδιασμός και Διαδικασία

Για το σκοπό της μελέτης μας υιοθετήσαμε την Κλίμακα Αναπτυξιακών Προσδοκιών του Hess (1980). Χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή, η ίδια Κλίμακα που είχε σχεδιαστεί και δοθεί από τον Hess et al., προκειμένου να είναι δυνατή η διαπολιτισμική σύγκριση. Η Κλίμακα αυτή αποτελείται από 33 προτάσεις/ερωτήσεις, που εξετάζουν ανά ομάδες 7 περιοχές αναπτυξιακών στόχων: της συναισθηματικής ωριμότητας, της συμμόρφωσης, των τρόπων καλής συμπεριφοράς, της ανεξαρτησίας, των σχολικών δεξιοτήτων, των κοινωνικών δε-

ξιοτήτων και της λεκτικής μαχητικότητας (βλ. Πίνακα 1). Στη μελέτη μας δεν συμπεριλάβαμε μια κατηγορία ερωτήσεων του Hess et al., αυτή των «διαφορών», διότι κατά τη γνώμη μας επρόκειτο για ερωτήσεις που ήδη καλύπτονταν από τις παραπάνω κατηγορίες.

Κάθε μητέρα διάβαζε τις προτάσεις της κλίμακας, π.χ.: «Δεν κάνει πράγματα απαγορευμένα από τους γονείς του» (ως υποκείμενο της πρότασης εννοείται το παιδί) και επέλεγε σε ποια ηλικία προσδοκούσε το παιδί της να πετύχει το στόχο αυτό. Οι γονείς μπορούσαν να επιλέξουν ανάμεσα στις εξής ηλικίες «έως τα 4 έτη», «στα 5 έτη» και «6 ετών και άνω». Η Κλίμακα Αναπτυξιακών Προσδοκιών δόθηκε στις μητέρες που πήραν μέρος στη μελέτη είτε στο χώρο του σπιτιού τους είτε σε χώρο του παιδικού σταθμού, στον οποίο φοιτούσαν τα παιδιά τους, αφού πρώτα τους εξηγήσαμε το σκοπό της έρευνας. Οι απαντήσεις των μητέρων κωδικοποιήθηκαν ως εξής: Η απάντηση «έως τα 4 έτη», έπαιρνε 3 βαθμούς, «στα 5 έτη» 2 βαθμούς και «6 ετών και άνω» 1 βαθμό. Όσο νωρίτερα, δηλαδή, προσδοκούσαν την επίτευξη μιας δεξιότητας, τόσο μεγαλύτερη μέτρηση συγκέντρωναν.

Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται αναλυτικά οι μέσοι όροι των απαντήσεων που δόθηκαν ανά ερώτηση και κατηγορία τόσο από τις ελληνίδες όσο και από τις αμερικανίδες και γιαπωνέζες μητέρες. Στη στήλη με τις διαφορές Ελλάδος-Αμερικής και Ελλάδος-Ιαπωνίας αρνητικό πρόσημο του t-test σημαίνει ότι οι ελληνίδες προσδοκούν την εμφάνιση ενός αναπτυξιακού στόχου σε μεγαλύτερη ηλικία.

Ελληνίδες και αμερικανίδες μητέρες

Συγκρίνοντας τις ελληνίδες με τις αμερικανίδες μητέρες βλέπουμε ότι οι ελληνίδες προσδοκούν από τα παιδιά τους να ωριμάσουν συναισθηματικά πολύ νωρίτερα ($t=2,97$, $p<0,004$). Η διαφορά σε αυτή την κατηγορία οφείλεται κυρίως στις απαντήσεις που δόθηκαν στην πρώτη ερώτηση στην οποία οι ελληνίδες επιθυμούν τα παιδιά τους να μην κλαίνε χωρίς αιτία από πολύ μικρή ηλικία (ερ.1). Οι αμερικανίδες ωστόσο επιθυμούν τα παιδιά τους να σταματήσουν γρήγορα να χρησιμοποιούν μωρουδίστικη ομιλία (ερ.4).

Αναφορικά με τη συμμόρφωση, οι ελληνίδες επίσης φαίνεται να είναι πιο απαιτητικές ($t=2,01$, $p<0,05$). Θέλουν από νωρίς τα παιδιά τους να ανταποκρίνονται στο κάλεσμά τους (ερ.5) και να κάνουν αμέσως ό,τι τους ζητηθεί (ερ. 8).

Οι αμερικανίδες αντίθετα επιθυμούν τα παιδιά να μάθουν από νωρίς κάποιες εκδηλώσεις ευγενικής συμπεριφοράς ($t=-2,37$, $p<0,019$). Σε σχέση με τις ελληνίδες θέλουν τα παιδιά τους να λένε νωρίτερα "παρακαλώ" και "ευχαριστώ" (ερ. 11).

Αναφορικά με το βαθμό ανεξαρτησίας, οι ελληνίδες μητέρες θέλουν τα παιδιά τους ανεξάρτητα πολύ αργότερα από τις αμερικανίδες ($t=-6,62$, $p<0,0001$). Οι μόνοι στόχοι για τους οποίους οι ελληνίδες προσδοκούσαν νωρί-

τερη ανάπτυξη αναφέρονταν στο να μπορεί το παιδί να μένει στο σπίτι μόνο του για μία ώρα (ερ. 12) και να μπορεί να κάνει ένα τηλεφώνημα (ερ. 14).

Κατά μέσο όρο, στους στόχους που σχετίζονταν με σχολικές δεξιότητες, δεν υπήρχαν διαφορές ($t=-0,230$, $p<0,82$). Ωστόσο, οι αμερικανίδες ήθελαν νωρίτερα τα παιδιά τους να μάθουν να λένε την ώρα (ερ.20), ενώ οι ελληνίδες προσδοκούσαν νωρίτερη εμφάνιση της αναγνωστικής ικανότητας (ερ. 21).

Για τις κοινωνικές δεξιότητες, οι ελληνίδες μητέρες θέτουν αργότερα τους στόχους τους από τις αμερικανίδες ($t=-3,58$, $p<0,0001$). Σε όλες τις ερωτήσεις η στατιστικά σημαντική διαφορά είναι αρνητική, υποδηλώνοντας ότι οι αμερικανίδες επιθυμούν την εμφάνιση των κοινωνικών δεξιοτήτων νωρίτερα από τις ελληνίδες.

Οι ελληνίδες διαφέρουν από τις αμερικανίδες και όσον αφορά την ανάπτυξη της λεκτικής μαχητικότητας ($t=-1,99$, $p<0,048$). Οι αμερικανίδες θέλουν τα παιδιά τους από νεαρά ηλικία να αιτιολογούν τις απόψεις τους (ερ. 32) και να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους (ερ. 33), ενώ αντίθετα οι ελληνίδες θέλουν νωρίτερα από τις αμερικανίδες να εκφράζουν τα παιδιά τις προτιμήσεις τους (ερ. 30).

Ελληνίδες και γιαπωνέζες μητέρες

Στην κατηγορία της συναισθηματικής ωριμότητας, οι γιαπωνέζες φαίνεται να θέτουν τους στόχους τους νωρίτερα από τις ελληνίδες ($t=-6,81$, $p<0,0001$). Η διαφορά αυτή παρατηρήθηκε σταθερά σε όλες τις ερωτήσεις αυτής της κατηγορίας.

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν οι προσδοκίες όσον αφορά τη συμμόρφωση ($t=-3,26$, $p=0,001$). Οι γιαπωνέζες ήθελαν τα παιδιά τους να συμμορφώνονται στις εντολές τους νωρίτερα από ό,τι οι ελληνίδες. Η μόνη περίπτωση στην οποία οι ελληνίδες προσδοκούσαν συμμόρφωση νωρίτερα από τις γιαπωνέζες αναφερόταν στην επιθυμία τους να σταματούν το διάβασμα ή την τηλεόραση, όταν τους ζητηθεί (ερ. 9).

Αναφορικά με τους τρόπους καλής συμπεριφοράς, οι γιαπωνέζες προσδοκούσαν τα παιδιά τους να μάθουν να απευθύνονται με ευγένεια στους ενήλικες (π.χ. καλημέρα) πολύ νωρίτερα από τις ελληνίδες (ερ. 10).

Αλλά και στην κατηγορία των στόχων που σχετίζονται με την ανεξαρτησία, οι γιαπωνέζες ήθελαν τα παιδιά τους ανεξάρτητα σε μικρότερη ηλικία από τις ελληνίδες ($t=-12,30$, $p<0,0001$). Με μόνη εξαίρεση την ερώτηση που αναφερόταν στην ικανότητα του παιδιού να παίρνει τηλέφωνο (ερ. 14), οι γιαπωνέζες προσδοκούσαν ανεξαρτησία από πολύ μικρή ηλικία. Η διαφορά δε στις προσδοκίες των δύο λαών ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακή.

Στις σχολικές όμως δεξιότητες, οι ελληνίδες τοποθετούσαν τις προσδοκίες τους σε πολύ μικρότερη ηλικία ($t=2,78$, $p=0,006$). Με εξαίρεση τη γνώση της ώρας (ερ. 20), οι ελληνίδες ήθελαν τα παιδιά τους από νωρίς να μπορούν να διαβάζουν (ερ. 21) και να ψάχνουν πράγματα σε εγκυκλοπαίδειες φωτογραφιών (ερ. 22).

Οι στόχοι ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων τίθενται κατά μέσο όρο σε μικρότερη ηλικία στην ελληνική κοινωνία ($t=4,08$, $p<0,0001$). Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι οι γιαπωνέζες θέλουν τα παιδιά τους να αναπτύξουν από νωρίς δεξιότητες που χρειάζονται για να παίξουν αρμονικά με τους συνομηλίκους τους (ερ. 23 & 24), ενώ αντίθετα οι ελληνίδες ενθαρρύνουν δεξιότητες "αρχηγικού" χαρακτήρα, όπως το να παίρνουν πρωτοβουλία και να καταφέρνουν αυτό που θέλουν, πείθοντας τους άλλους (ερ. 27 & 28).

Οι στόχοι που σχετίζονται με τη λεκτική μαχητικότητα τίθενται από τις ελληνίδες πολύ νωρίτερα από ό,τι τίθενται από τις γιαπωνέζες ($t=7,24$, $p<0,0001$). Το προβάδισμα αυτό ήταν φανερό και έντονο σε όλες τις ερωτήσεις στις οποίες παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά.

Στην προσπάθεια μας να διερευνήσουμε περισσότερο τις προσδοκίες των ελληνίδων μητέρων εξετάσαμε αν οι προσδοκίες τους διαφοροποιούνται ανάλογα με το αν το παιδί τους είναι αγόρι ή κορίτσι. Η ανάλυση με t -test έδειξε ότι οι προσδοκίες των μητέρων δεν επηρεάζονται από το φύλο του παιδιού.

Πίνακας 1

Μέσοι όροι και διαφορές των προσδοκιών των μητέρων και των τριών χωρών ανά αναπτυξιακή κατηγορία

Κατηγορία αναπτυξιακών στόχων	Μ.Ο. & Τ.Α.			Διαφορά			
	Ελλάδα	ΗΠΑ	Ιαπωνία	Ελλάδα-ΗΠΑ		Ελλάδα-Ιαπωνία	
				t	p	t	p
Συναισθηματική ωριμότητα	2,20 (.46)	2,08	2,49	2,97	.004	-6,81	<.0001
1. Δεν κλαίει χωρίς αιτία	2,46 (.71)	1,69	2,67	12,01	<.0001	-3,22	.002
2. Μπορεί να ξεπερνά το θυμό του μόνος του	1,98 (.75)	1,97	2,34	0,19	.84	-5,21	<.0001
3. Δεν κλαίει όταν απογοητεύεται	1,91 (.78)	1,91	2,07	0,10	.91	-2,15	.03
4. Δεν μιλάει μωρουδίστικα	2,45 (.68)	2,75	2,86	-4,76	<.0001	-6,53	<.0001
Συμμόρφωση	2,04 (.42)	1,96	2,16	2,01	.05	-3,26	.001
5. Αποκρίνεται όταν τον φωνάζουν	2,52 (.65)	2,21	2,66	5,28	<.0001	-2,37	.019
6. Δεν κάνει πράγματα που του έχουν απαγορεύσει οι γονείς του	2 (.77)	2,09	2,40	-1,29	.20	-5,68	<.0001
7. Σταματά να συμπεριφέρεται άσχημα όταν του το ζητήσουν	2,18 (.65)	2,33	2,57	-2,47	.015	-6,49	<.0001
8. Κάνει αμέσως αυτό που του λένε	1,86 (.77)	1,66	1,86	2,86	.005	-0,007	.99
9. Σταματά το διάβασμα ή την τηλεόραση για να βοηθήσει τη μητέρα του, όταν του το ζητήσει	1,62 (.73)	1,54	1,33	1,19	.23	4,35	<.0001
Τρόποι καλής συμπεριφοράς	2,15 (.68)	2,30	2,49	-2,37	.019	-5,43	<.0001
10. Χαιρετά με ευγένεια τα μέλη της οικογένειάς του (π.χ. καλημέρα)	2,19 (.77)	2,22	2,90	-0,43	.67	-10,18	<.0001
11. Μιλάει ευγενικά σε ενήλικες (παρακαλώ-ευχαριστώ)	2,11 (.73)	2,37	2,08	-3,82	<.0001	0,53	.59
Ανεξαρτησία	1,67 (.31)	1,86	2,02	-6,62	<.0001	-12,30	<.0001
12. Μένει μόνος του στο σπίτι για μια ώρα περίπου	1,27 (.55)	1,04	1,78	4,67	<.0001	-10,19	<.0001
13. Τακτοποιεί και προσέχει τα ρούχα του	1,59 (.64)	1,87	2,17	-4,86	<.0001	-10	<.0001

14. Μπορεί να τηλεφωνήσει χωρίς βοήθεια	1,69 (.67)	1,21	1,41	7,96	<.0001	4,67	<.0001
15. Κάθεται στο τραπέζι και τρώει το φαγητό του χωρίς βοήθεια	2,45 (.64)	2,76	2,95	-5,20	<.0001	-8,44	<.0001
16. Κάνει καθημερινές δουλειές του σπιτιού	1,39 (.64)	1,97	2,03	-9,87	<.0001	-10,90	<.0001
17. Μπορεί να ξοδεύει με προσοχή το χαρτζιλίκι του	1,09 (.32)	1,09	1,07	0,30	.76	0,98	.33
18. Εφευρίσκει τρόπους να περνά ευχάριστα την ώρα του	2,22 (.67)	2,78	2,74	-9,05	<.0001	-8,40	<.0001
19. Παίζει στην αυλή ή τον κήπο χωρίς επίβλεψη	1,66 (.75)	2,19	1,98	-7,78	<.0001	-4,69	<.0001
Σχολικές Δεξιότητες	1,34 (.40)	1,35	1,24	-2,30	.82	2,78	.006
20. Ξέρει να λέει την ώρα όταν είναι «ακριβώς» «και τέταρτο» «παρά τέταρτο» «και μισή»	1,19 (.42)	1,40	1,34	-5,27	<.0001	-3,70	<.0001
21. Διαβάζει φωνακτά ένα εικονογραφημένο κείμενο 30 σελίδων	1,40 (.61)	1,27	1,17	2,42	.017	4,21	<.0001
22. Μπορεί να ψάξει πράγματα σε εγκυκλοπαίδεια με φωτογραφίες	1,42 (.64)	1,39	1,21	0,54	.59	3,62	<.0001
Κοινωνικές Δεξιότητες	2,03 (.46)	2,18	1,86	-3,58	<.0001	4,08	<.0001
23. Όταν παίζει περιμένει να έρθει η σειρά του	2,03 (.67)	2,12	2,31	-1,42	.15	-4,54	<.0001
24. Μοιράζεται τα παιχνίδια του με άλλα παιδιά	2,38 (.61)	2,72	2,62	-5,97	<.0001	-4,17	<.0001
25. Συμμερίζεται τα συναισθήματα των άλλων παιδιών	1,95 (.75)	2,13	1,86	-2,63	.01	1,32	.18
26. Επιλύει τις διαφορές του χωρίς καυγάδες	1,57 (.74)	1,70	1,41	-1,81	.07	2,50	.013
27. Έχει τον τρόπο του να καταφέρνει αυτό που θέλει πείθοντας τους φίλους του	2 (.79)	1,94	1,40	0,83	.40	8,29	<.0001
28. Παίρνει πρωτοβουλίες όταν παίζει με τους άλλους	2,23 (.68)	2,48	1,59	-4,02	<.0001	10,37	<.0001
Λεκτική μαθητικότητα	2,08 (.54)	2,18	1,73	-1,99	<.048	7,24	<.0001
29. Απαντά με σαφήνεια όταν τον ρωτούν	2,09 (.73)	1,98	2,10	1,78	.07	-0,01	.99
30. Λέει τι προτιμάει όταν τον ρωτούν	2,41 (.69)	2,25	1,72	2,86	.005	12,14	<.0001
31. Ζητά εξηγήσεις όταν δεν είναι σίγουρος για κάτι	2,19 (.71)	2,30	1,71	-1,56	.12	7,52	<.0001
32. Αιτιολογεί τις απόψεις του	1,74 (.71)	2,09	1,48	-5,34	<.0001	4,06	<.0001
33. Υπερασπίζεται τα δικαιώματά του	1,96 (.73)	2,27	1,62	-4,66	<.0001	5,07	<.0001

Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας έδειξαν ότι οι ελληνίδες μητέρες προσδοκούν την επίτευξη πολλών στόχων σε νεαρή ηλικία. Ένας από τους πρώτους στόχους που θέτουν σχετίζεται με τη συναισθηματική ωριμότητα των παιδιών τους. Οι ελληνίδες θέλουν τα παιδιά τους να υιοθετήσουν από νωρίς μια ώριμη συμπεριφορά, να μην κλαίνε αναίτια και να συγκρατούν το θυμό τους. Με άλλες λέξεις το παιδί πρέπει να έχει αυτοσυγκράτηση και έλεγχο των συναισθημάτων του. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συναισθηματική ωριμότητα είναι ζητούμενη και από τις γιαπωνέζες σε ακόμα μικρότερη ηλικία, και από τις αμε-

ρικανίδες, που την προσδοκούν σε λίγο μεγαλύτερη ηλικία από τις ελληνίδες. Αυτό φανερώνει την επιθυμία των μητέρων να έχουν μια ήρεμη ατμόσφαιρα στο σπίτι τους, χωρίς κλάματα και εκρήξεις θυμού.

Δεύτεροι σε χρονική σειρά εμφάνισης έρχονται οι στόχοι που σχετίζονται με την εκμάθηση τρόπων καλής συμπεριφοράς. Αν και οι ελληνίδες μητέρες ενθαρρύνουν τις εκδηλώσεις ευγένειας αργότερα από τις γιαπωνέζες και τις αμερικανίδες, παραμένουν στις πρώτες προτεραιότητές τους.

Στην τρίτη θέση ακολουθούν οι προσδοκίες των μητέρων για ανάπτυξη της λεκτικής μαχητικότητας των παιδιών τους. Μετά τις αμερικανίδες, οι ελληνίδες μητέρες επιθυμούν τα παιδιά τους στην ηλικία των 5 περίπου ετών να είναι λεκτικά μαχητικά. Περισσότερο ακόμα και από τις αμερικανίδες, οι ελληνίδες θέλουν τα παιδιά τους να εκφράζουν τις προτιμήσεις τους και να απαντούν με σαφήνεια στις ερωτήσεις των άλλων. Οι αμερικανίδες από την άλλη θέλουν τα παιδιά τους να υπερασπίζονται από μικρά τα δικαιώματά τους και να αιτιολογούν τις απόψεις τους. Αντίθετα, οι γιαπωνέζες μητέρες επιθυμούν την εμφάνιση αυτού του αναπτυξιακού στόχου σε μεγαλύτερη ηλικία.

Οι ελληνίδες μητέρες επιθυμούν τα παιδιά τους να συμμορφώνονται στις εντολές των ενηλίκων στην ηλικία των 5 περίπου ετών. Η συμμόρφωση φαίνεται να είναι επίσης πολύ σημαντική και για τις γιαπωνέζες μητέρες, οι οποίες την προσδοκούν σε ακόμα μικρότερη ηλικία, ενώ οι αμερικανίδες έπονται των ελληνίδων. Γενικά, οι ελληνίδες θέλουν τα παιδιά τους να ανταποκρίνονται αμέσως στο κάλεσμά τους και να κάνουν αμέσως ό,τι τους ζητηθεί.

Στην ηλικία περίπου των 5 ετών, οι ελληνίδες επιθυμούν τα παιδιά τους να έχουν τις κοινωνικές εκείνες δεξιότητες που είναι απαραίτητες, ώστε τα παιδιά τους να παίζουν αρμονικά με τους συνομηλίκους τους. Νωρίτερα από όλες τις μητέρες, οι αμερικανίδες είναι εκείνες που προσδοκούν την εμφάνιση των κοινωνικών δεξιοτήτων, γεγονός που ίσως να δηλώνει την ιδιαίτερη βαρύτητα που προσδίδουν στην ένταξη των παιδιών τους στον χώρο των συνομηλίκων. Αντίθετα, η προσδοκία εμφάνισης κοινωνικών δεξιοτήτων τοποθετείται εντυπωσιακά αργά στις γιαπωνέζες μητέρες. Αυτό ίσως να φανερώνει ότι τόσο οι αμερικανίδες όσο και οι ελληνίδες μητέρες επιθυμούν τα παιδιά να έχουν μια καλή επαφή με το χώρο των συνομηλίκων, ενώ για τις γιαπωνέζες μητέρες η προτεραιότητα είναι στην καλή επαφή των παιδιών τους με το χώρο των ενηλίκων, γεγονός που φανερώνεται από την υψηλή βαθμολογία των μητέρων στους τρόπους καλής συμπεριφοράς, τη συναισθηματική ωριμότητα και τη συμμόρφωση.

Οι στόχοι που σχετίζονται με την ανεξαρτησία του παιδιού τοποθετούνται από τις ελληνίδες μητέρες εντυπωσιακά αργά. Πρώτα οι γιαπωνέζες και έπειτα οι αμερικανίδες θέλουν τα παιδιά τους ανεξάρτητα από μικρή ηλικία. Οι ελληνίδες τοποθετούν σε μεγαλύτερη σχετικά ηλικία δεξιότητες που σχετίζονται με την αυτοεξυπηρέτησή του παιδιού τους (π.χ. να τρώει μόνο του, να βρίσκει τρόπους να περνά ευχάριστα την ώρα του). Οι ελληνίδες φαίνεται ακόμα να είναι υπερπροστατευτικές αφού σε σχέση με τις άλλες δεν αφήνουν τα παιδιά

τους να παίζουν μόνα τους, και δεν τα μαθαίνουν από νωρίς να τακτοποιούν τα ρούχα τους και να κάνουν απλές καθημερινές δουλειές του σπιτιού. Με άλλες λέξεις με την υπερπροστασία τους ίσως τα "κακομαθαίνουν".

Οι σχολικές δεξιότητες έρχονται χρονικά τελευταίες, αν και οι ελληνίδες και οι αμερικανίδες τις τοποθετούν χρονικά πολύ νωρίτερα σε σχέση με τις γιαπωνέζες. Το εύρημα αυτό είναι άξιο απορίας μια και είναι γνωστή η σημασία του σχολείου και της εκπαίδευσης στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, η χαμηλή βαθμολογία των παιδιών μπορεί να αιτιολογηθεί από τη δυσκολία των δεξιοτήτων που περιγράφονταν στις ερωτήσεις 20-22. Τα περισσότερα παιδιά μαθαίνουν να "διαβάζουν" το ρολόι και να ψάχνουν πράγματα σε εγκυκλοπαίδειες εικόνων στις πρώτες τάξεις του δημοτικού και όχι κατά την προσχολική ηλικία.

Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αποκαλύπτουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις τρεις ομάδες μητέρων. Κάθε μητέρα, ανάλογα με το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει το παιδί της, θέτει και διαφορετικές προτεραιότητες για αυτό. Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι οι ελληνίδες μητέρες είναι περισσότερο προσανατολισμένες σε στόχους που σχετίζονται με την αυτοσυγκράτηση των παιδιών τους (συναισθηματική ωριμότητα), την εκμάθηση τρόπων καλής συμπεριφοράς στο πλαίσιο των επαφών τους με τους ενήλικες και την απόκτηση καλών κοινωνικών δεξιοτήτων στο πλαίσιο της ένταξής τους στην ομάδα των συνομηλίκων. Όμως, θέλουν τα παιδιά τους να παραμείνουν εξαρτημένα από αυτές για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το προφίλ των αμερικανίδων μητέρων δεν διαφέρει σημαντικά με τη διαφορά ότι αυτές ενθαρρύνουν την ανεξαρτησία των παιδιών. Θέλουν τα παιδιά τους να παίρνουν περισσότερες πρωτοβουλίες και να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους. Οι γιαπωνέζες μητέρες, από την άλλη πλευρά, προσδοκούν μεγάλο βαθμό αυτοσυγκράτησης και αυτοκυριαρχίας, συμμόρφωση στις εντολές των ενηλίκων και ευγένεια στην επαφή τους με αυτούς.

Κατά τον Hess και τους συνεργάτες (1980: 266) οι ερωτήσεις της αναπτυξιακής κλίμακας μπορούν να ομαδοποιηθούν σε αυτές που φανερώνουν προσανατολισμό στον κόσμο των ενηλίκων (ερ. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11), προσανατολισμό στον κόσμο των συνομηλίκων (ερ. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33) και ικανότητα αυτοκυριαρχίας και δυνατότητα να κάνεις από μόνος σου πράγματα (ερ. 1, 2, 3, 12, 13, 14, 15, 18, 19). Ο Hess υποστηρίζει ότι κάθε πολιτισμός ενδέχεται να διαφέρει ως προς αυτές τις τρεις διαστάσεις. Οι γιαπωνέζες μητέρες είναι προσανατολισμένες στον κόσμο των ενηλίκων (Ιαπωνία μ.ο.: 2,25, Αμερική & Ελλάδα μ.ο.: 2,06) και θέλουν τα παιδιά τους να κυριαρχούν στον εαυτό τους και τα συναισθήματά τους (Ιαπωνία μ.ο.: 2,23, Αμερική μ.ο.: 1,94 & Ελλάδα μ.ο.: 1,92). Οι αμερικανίδες, αντίθετα, είναι προσανατολισμένες στον κόσμο των συνομηλίκων (Ιαπωνία μ.ο.: 1,83, Αμερική μ.ο.: 2,19 & Ελλάδα μ.ο.: 2,02). Θέλουν τα παιδιά τους να έχουν τις δεξιότητες που απαιτούνται προκειμένου να συναναστρέφονται με τους συνομηλίκους τους, να είναι μαχητικά, αλλά και αβρά στη συμπεριφορά τους με τους ενήλικες. Για την ελληνίδα μητέρα "καλό παιδί" φαίνεται να είναι εκείνο που μένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένο από αυ-

τήν, έχει καλή επαφή με τους συνομήλικούς του, σέβεται τους ενήλικες, τους υπακούει και τους συμπεριφέρεται με ευγένεια.

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας υπογραμμίζουν ότι κάθε πολιτισμός έχει τις δικές του προσδοκίες και ορίζει προτεραιότητες για τα μέλη του. Τα ευρήματά μας παρουσιάζουν μια εικόνα των προσδοκιών των ελληνίδων μητέρων σχετικά με την επίτευξη κάποιων αναπτυξιακών στόχων. Ωστόσο, θα ήταν παρακινδυνευμένο να κάνουμε γενικεύσεις για όλες τις ελληνίδες, μια και παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάζουν τις προσδοκίες τους όπως, για παράδειγμα, η γεωγραφική περιοχή, το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνική και οικονομική κατάσταση, δεν εξετάστηκαν. Ενδεικτική είναι ακόμα και η σύγκριση των ελληνίδων μητέρων με τις αμερικανίδες και γιαπωνέζες, για το λόγο ότι δεν γνωρίζουμε τα πλήρη χαρακτηριστικά του δείγματος του Hess et al. Επίσης, επειδή η μελέτη του Hess et al πραγματοποιήθηκε το 1980, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο οι προσδοκίες των μητέρων στις ΗΠΑ και Ιαπωνία να έχουν κάπως αλλάξει από τότε.

Βιβλιογραφία

- Das Gupta, P. (1994). Images of childhood and theories of development. In J. Oates (Ed.), *The foundations of child development* (pp. 1-48). Oxford: The Open University & Blackwell Publishers.
- Hess, R. D., Kashiwagi, K., Azuma, H., Price G. G. & Dickson, W. P. (1980). Maternal expectations for mastery of developmental tasks in Japan and the United States. *International Journal of Psychology*, 15, 259-271.
- Hirsjarvi, S. & Perala-Littunen, S. (2001). Parental beliefs and their role in child-rearing. *European Journal of Psychology of Education*, XVI (I), 87-116.
- LeVine, R. A. (1988). Human parental care: Universal goals, cultural strategies and individual behaviour. In R. A. LeVine, P. M. Miller & M. M. West (Eds.), *Parental behaviour in diverse societies. New Directions of Child Development, No 40*. San Francisco: Jossey-Boss.
- Morris, D. O. (1992). African-American students and their families. In M. E. Procidano & C. B. Fisher (Eds.), *Contemporary families. A handbook for school professionals*. New York: Teachers College Press.
- Ninio, A. (1988). The effects of cultural background, sex, and parenthood on beliefs about the timetable of cognitive development in infancy. *Merrill Palmer Quarterly*, 34, 369-368.
- Whiting, B. B. & Edwards, C. P. (1988). *Children of different worlds: The formation of social behaviour*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Whiting, B. B & Whiting J. W. M. (1975). *Children of six cultures: A psycho-cultural analysis*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Woodhead, M. (1995). Disturbing behaviour in young children. In P. Barnes (Ed.) *Personal, social and emotional development of children* (pp. 41-82). Oxford: The Open University & Blackwell Publishers.

- Yang, M. T. L., & Cobb, P. (1995). A cross-cultural investigation into the development of place-value concepts of children in Taiwan and the United States. *Educational Studies in Mathematics*, 28, 1-33.